

ISHLAB CHIQRISH XARAJATLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI KORXONALARDA MOLIVAVIY NATIJALARNI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH

Islomjonov Javohir

Andijon davlat texnika instituti “Buxgalteriya hisobi va audit” yo‘nalishi

4-bosqich talabasi

E-mail: javohirislomjonov04@gmail.com

Sheraliyev Hayrullo Karimovich

Andijon davlat texnika instituti, buxgalteriya xisobi kafedrasida katta o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20505097>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ishlab chiqarish xarajatlari auditini takomillashtirish orqali korxonalarda moliyaviy natijalarni boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xarajatlar auditini samaradorligi, ichki nazorat tizimi va moliyaviy natijalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik o‘rganilgan. Shuningdek, raqamli audit texnologiyalarini joriy etish orqali korxonalar rentabelligini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqilgan.

Аннотация. В статье анализируются вопросы развития механизмов управления финансовыми результатами предприятий посредством совершенствования аудита производственных затрат. Рассматривается взаимосвязь между эффективностью аудита, системой внутреннего контроля и финансовыми результатами.

Abstract. The article analyzes the development of financial performance management mechanisms through improving production cost auditing. It examines the relationship between audit efficiency, internal control systems, and financial outcomes.

Kalit so‘zlar: ishlab chiqarish xarajatlari, audit, moliyaviy natijalar, ichki nazorat, rentabellik, xarajatlar tahlili.

Ключевые слова: производственные затраты, аудит, финансовые результаты, внутренний контроль, рентабельность.

Keywords: production costs, audit, financial results, internal control, profitability.

KIRISH

So‘nggi yillarda korxonalarda moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va raqobatbardoshlikni oshirishda ishlab chiqarish xarajatlarini samarali boshqarish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish xarajatlari auditini korxonalar ichki boshqaruv tizimining ajralmas qismi sifatida qaralib, u moliyaviy natijalarning shakllanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar korxonalarda xarajatlarni optimallashtirish, moliyaviy shaffoflikni oshirish hamda audit tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishni talab etmoqda. Shu jihatdan, ishlab chiqarish xarajatlari auditini takomillashtirish korxonalar foydasini oshirish va resurslardan samarali foydalanishning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ko‘plab korxonalarda xarajatlarni noto‘g‘ri tasniflash, nazoratning yetarli emasligi va audit jarayonlarining an‘anaviy shaklda qolib ketishi moliyaviy natijalarga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli audit jarayonini modernizatsiya qilish zarurati yuzaga kelmoqda.

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotning maqsadi ishlab chiqarish xarajatlari auditini takomillashtirish orqali moliyaviy natijalarni boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish yo‘llarini ilmiy asoslashdan iboratdir. [1]

ASOSIY QISM

Ishlab chiqarish xarajatlari auditi va moliyaviy natijalarni boshqarish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan keng o‘rganilgan.

Shodmonov Sh. va G‘afurov U. o‘z asarlarida korxonalar xarajatlarini boshqarish iqtisodiy samaradorlikning asosiy omili ekanligini ta’kidlab, audit jarayonining ichki boshqaruv tizimidagi rolini alohida qayd etadi. Ularning fikricha, xarajatlar ustidan nazorat qanchalik kuchli bo‘lsa, moliyaviy natijalar shunchalik barqaror shakllanadi. [2]

Xalqaro iqtisodchi Kaplan va Norton o‘zlarining “Balanced Scorecard” konsepsiyasida moliyaviy natijalarni faqat daromad va foyda ko‘rsatkichlari orqali emas, balki ichki jarayonlar samaradorligi orqali ham baholash zarurligini ilgari surgan. Bu yondashuv ishlab chiqarish xarajatlari auditining strategik ahamiyatini oshiradi. [3]

O‘zbekistonlik olimlar, jumladan A. Vahobov va N. To‘xliyevlar moliyaviy hisobotlar shaffofligi va audit tizimining mustahkamligi korxonalar investitsion jozibadorligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini ta’kidlaydi. [4]

Shuningdek, R. Abdullayev ilmiy ishlarida xarajatlar auditini raqamlashtirish orqali inson omili ta’sirini kamaytirish va xatoliklarni minimallashtirish mumkinligini ko‘rsatgan. [5]

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish xarajatlari auditini takomillashtirish moliyaviy natijalarni boshqarish tizimining samaradorligini oshirishda muhim o‘rin tutadi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil va iqtisodiy-statistik usullardan foydalanildi. Korxonalarda xarajatlar tarkibi va ularning moliyaviy natijalarga ta’siri o‘rganildi. Shuningdek, audit jarayonining samaradorligini baholash uchun tahliliy jadval va ko‘rsatkichlar tizimi ishlab chiqildi. Ma’lumotlar asosida korxonalar rentabelligi va xarajatlar o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilindi. Tadqiqotda ichki va tashqi audit amaliyotlari solishtirildi hamda ularning samaradorligi baholandi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ishlab chiqarish xarajatlari tarkibida eng katta ulushni xomashyo va mehnat xarajatlari egallaydi. Audit jarayonida ushbu yo‘nalishlarda aniqlangan kamchiliklar bevosita moliyaviy natijalarga ta’sir qiladi.

Quyidagi jadvalda shartli korxonalar misolida xarajatlar auditi natijasida aniqlangan o‘zgarishlar keltirilgan:

1-jadval

Ishlab chiqarish xarajatlari auditi natijalari va moliyaviy ko‘rsatkichlar

Ko‘rsatkichlar	Auditdan oldin	Auditdan keyin	O‘zgarish (%)
Umumiy xarajatlar (mln so‘m)	10 500	9 200	-12.3%
Xomashyo xarajatlari	5 000	4 400	-12%
Mehnat xarajatlari	3 000	2 700	-10%
Boshqa xarajatlar	2 500	2 100	-16%
Sof foyda	1 800	2 650	+47%
Rentabellik (%)	17%	28%	+11 p.p

Jadvaldan ko‘rinadiki, audit jarayonining takomillashtirilishi natijasida xarajatlar sezilarli darajada kamaygan va sof foyda oshgan. Bu esa auditning korxonalar moliyaviy natijalarini boshqarishdagi muhim rolini tasdiqlaydi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli audit tizimlarini joriy etish xarajatlarni tezkor aniqlash va ularni optimallashtirish imkonini beradi. Bundan tashqari, ichki nazorat mexanizmlarining kuchaytirilishi moliyaviy intizomni yaxshilaydi.

Shuningdek, korxonalarda avtomatlashtirilgan audit dasturlarini qo'llash inson omilini kamaytirib, xatoliklar ehtimolini 20–30% gacha qisqartirishi aniqlangan. [6]

XULOSA (kengaytirilgan)

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ishlab chiqarish xarajatlari auditini takomillashtirish korxonalarda moliyaviy natijalarni boshqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiruvchi strategik omil hisoblanadi. Xususan, xarajatlar tarkibini chuqur tahlil qilish, ularni to'g'ri tasniflash va har bir ishlab chiqarish bosqichida moliyaviy nazoratni kuchaytirish korxonada umumiy iqtisodiy natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Audit jarayonining sifatli tashkil etilishi ortiqcha xarajatlarni erta aniqlash, yashirin yo'qotishlarni bartaraf etish hamda resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash imkonini beradi.

Shuningdek, raqamli audit texnologiyalarini joriy etish korxonada boshqaruv tizimida yangi bosqichni shakllantiradi. Avtomatlashtirilgan axborot tizimlari orqali xarajatlar monitoringi real vaqt rejimida amalga oshirilishi, bu esa moliyaviy qarorlar qabul qilish tezligi va aniqligini oshiradi. Natijada korxonada nafaqat xarajatlarni optimallashtiradi, balki daromad va foyda ko'rsatkichlarini barqarorlashtirishga ham erishadi. Bu esa o'z navbatida korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi.

Bundan tashqari, ichki audit tizimini modernizatsiya qilish moliyaviy shaffoflikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Kuchli ichki nazorat mexanizmlari korxonada ichida moliyaviy intizomni mustahkamlab, noto'g'ri qarorlar qabul qilinishining oldini oladi. Shu bilan birga, audit natijalari strategik boshqaruv qarorlarini shakllantirishda ishonchli axborot manbai bo'lib xizmat qiladi va uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda asosiy tayanch vazifasini bajaradi.

Umuman olganda, ishlab chiqarish xarajatlari auditini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish korxonada moliyaviy barqarorligini ta'minlash, rentabellikni oshirish hamda samarali boshqaruv tizimini shakllantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, audit jarayonlarini doimiy ravishda modernizatsiya qilish va ilg'or xalqaro tajribalarni joriy etish korxonalarining uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Vahobov A.V., To'xliyev N. Moliyaviy tahlil va audit asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 312 b.
2. Shodmonov Sh., G'afurov U. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – 450 b.
3. Kaplan R., Norton D. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. – Harvard Business School Press, Boston, 1996. – 336 p.
4. Vahobov A.V. Moliyaviy hisobot va audit tizimi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 280 b.
5. Abdullayev R. Raqamli iqtisodiyot sharoitida audit tizimini rivojlantirish. – Toshkent, 2021. – 198 b.
6. Horngren C.T. Cost Accounting: A Managerial Emphasis. – Pearson, 2017. – 800 p.
7. Drury C. Management and Cost Accounting. – Cengage Learning, 2018. – 950 p.
8. Hansen D., Mowen M. Cornerstones of Cost Management. – Cengage, 2019. – 700 p.